

УДК 37.013.42:34

С. Ю. Чернета – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки Волинського національного університету імені Лесі Українки

Соціальний педагог у системі соціально-правового захисту дітей та молоді

Роботу виконано на кафедрі соціальної педагогіки ВНУ ім. Лесі Українки

У статті уточняється поняття соціально-правового захисту, характеризуються основні функції соціального педагога в процесі соціально-правового захисту дитинства.

Ключові слова: соціальний педагог, соціально-правовий захист, діти, молодь.

Чернета С. Ю. Социальный педагог в системе социально-правовой защиты детей и молодежи.

В статье уточняется понятие социально-правовой защиты, характеризуются основные функции социального педагога в процессе социально-правовой защиты детства.

Ключевые слова: социальный педагог, социально-правовая защита, дети, молодежь.

Cherneta S. Y. The Social Educator in the System of Social and Legal Protection of Children and Youth.

In the article to specify a concept of socially legal defence, the basic functions of social teacher are characterized in the process of socially legal defence of childhood.

Key words: social teacher, socially legal defence, to put, young people.

Постановка наукової проблеми та її значення. Інтеграція України в Європейське Співтовариство, побудова громадянського суспільства й правової держави, гуманізація освітньої парадигми – усе це в сукупності ставить на порядок денний питання про гарантії держави щодо забезпечення прав і можливостей дітей у нових макро- та мікросередовищах, які водночас мають сприяти успішній соціалізації молодого покоління завдяки дії різних соціальних інститутів: школи, сім'ї, товариства ровесників, неформальних груп тощо. Відсутність альтернативної державної соціально-правової системи й відповідних правових знань у школярів і вчителів призводить до занепаду правової культури в загальноосвітній школі.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Деякі актуальні проблеми щодо виявлення соціально-педагогічних умов реалізації прав дитини знайшли своє відображення в педагогічних працях, які стосуються соціально-правового захисту дитини (З. Галковська, Н. Малярова, М. Несміянова та ін.); правового захисту й охорони здоров'я дітей (Т. Бойченко, О. Вакуленко, Л. Сущенко й ін.); сімейно-правової політики (Г. Бевз, А. Капська, П. Синютка та ін.); правового виховання школярів (Л. Кузьменко, В. Оксамистний, М. Фіцула й ін.); соціально-правових основ діяльності психологічної служби в системі освіти (О. Дорогіна, І. Козубовська, І. Мигович, В. Сагарда та ін.); історії розвитку прав дітей (В. Боцяновський, Ю. Василькова, Л. Волинець, Р. Доватор, С. Соловйов й ін.); підготовки спеціалістів у навчальних закладах щодо захисту прав дітей (І. Ковчина, Л. Міщик, Є. Рибінський).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Специфіка соціально-педагогічного захисту прав дітей і юнацтва полягає в послабленні для дітей та молоді негативних наслідків тих процесів, що відбуваються в суспільстві, й забезпеченні реалізації їхніх інтересів і життєво важливих потреб завдяки створенню нових соціальних інститутів та видозміні існуючих.

Тому, на нашу думку, соціально-правовий захист має полягати в системі соціально-правових заходів і гарантій за посередництвом державних органів, громадських організацій та соціальних педагогів щодо забезпечення реалізації й охорони прав і свобод дітей та молоді, які гарантовані законодавством України.

До суб'єктів, які покликані забезпечувати функціонування життєдіяльності дитини, слід віднести насамперед батьків, медиків, соціальних педагогів. Із ними працюють посадовці державних органів виконавчої влади й працівники органів місцевого самоврядування.

Відповідно до ст. 22 Закону України "Про освіту" від 23 травня 1991 р. наголошується, що соціально-педагогічний патронаж у системі освіти сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї й суспільства у вихованні дітей, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допо-

могу батькам, особам, які їх замінюють [3]. Педагогічний патронаж здійснюється соціальними педагогами. За своїм статусом соціальні педагоги належать до педагогічних працівників. Тобто соціально-правовий захист дитинства потрібно здійснювати в загальноосвітніх школах, ліцєях, гімназіях, коледжах, професійно-технічних училищах, соціальних службах, центрах соціальних служб для молоді, консультаційно-реабілітаційних центрах, військових частинах, відділах внутрішніх справ, службах у справах неповнолітніх, інших органах державної виконавчої влади й місцевого самоврядування.

Соціальний педагог як суб'єкт соціально-правового захисту дітей може виступати в ролі:

- працівника суспільних інститутів (загальноосвітні та позашкільні заклади), державних організацій, установ і закладів: органів державної виконавчої влади (служби у справах неповнолітніх, органів опіки й піклування, кримінальної міліції в справах неповнолітніх); державних та комунальних спеціалізованих підприємств, установ і закладів соціального обслуговування, підпорядкованих центральним, місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування (соціальні служби, притулки, реабілітаційні центри й ін.);

- працівника й/чи члена недержавних організацій (громадських, благодійних, у тому числі й міжнародних);

- фізичної особи.

Діяльність соціального педагога в системі соціально-правового захисту дитинства можна розглядати як окремий складник. До його основних функцій належать виявлення, усунення та реабілітація, запобігання й профілактика порушень прав дітей. Це здійснюється через соціальну роботу з неповнолітніми, їх мікросоціальним оточенням, організаціями та закладами, які повинні забезпечувати соціально-правовий захист дитинства [1].

Охорона прав і законних інтересів дітей у соціально-педагогічній діяльності охоплює соціальний захист, що передбачає право на забезпечення в разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом (ст. 46 Конституції України) [5].

Соціально-педагогічна діяльність із питань соціального захисту прав дітей визначається соціальною політикою держави. Згідно із Законом України "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю" від 21 червня 2001 р. соціальна робота з дітьми й молоддю – діяльність уповноважених органів, підприємств, організацій та установ незалежно від їх підпорядкування й форми власності та окремих громадян, яка спрямована на створення соціальних умов життєдіяльності, гармонійного й різнобічного розвитку дітей та молоді, захист їхніх конституційних прав, свобод і законних інтересів, задоволення культурних і духовних потреб [4]. Із метою захисту прав неповнолітніх соціальний педагог здійснює:

- соціальне обслуговування – робота, спрямована на задоволення потреб, які виникають у процесі життєдіяльності, що забезпечує гармонійний і різнобічний розвиток дітей, молоді шляхом надання соціальної допомоги й різноманітних соціальних послуг;

- соціальний супровід – робота, спрямована на здійснення соціальних опіки, допомоги, патронажу соціально не захищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу;

- соціальна профілактика – робота, спрямована на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей і молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя й здоров'я дітей та молоді й запобігання йому;

- соціальна реабілітація – робота, спрямована на відновлення морального, психічного та фізичного стану дітей і молоді, їх соціальних функцій, приведення індивідуальної чи колективної поведінки у відповідність із загальноновизнаними суспільними правилами та нормами;

- соціальне інспектування – діяльність, спрямована на здійснення нагляду, аналізу, експертизи, контролю за здійсненням соціальних програм, проектів, умовами життєдіяльності, моральним, психологічним та фізичним станом дітей і молоді, забезпечення захисту їхніх прав, свобод та законних інтересів.

Забезпечуючи захист дитини, соціальний педагог надає відповідні соціальні послуги. Законом України "Про соціальні послуги" від 19 червня 2003 р. визначено, що соціальні послуги – це комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги з метою покращення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації й повернення до повноцінного життя. Для отримання соціальної

послуги, що надається державними та комунальними суб'єктами, особа, яка їх потребує, має звернутись із письмовою заявою до місцевих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування. У разі, якщо особа, яка потребує соціальної послуги, за віком чи за станом здоров'я не спроможна самостійно прийняти рішення, це можуть зробити опікун чи піклувальник, органи опіки та піклування відповідно до законодавства.

Види соціальних послуг і форми їх надання: соціально-побутові, психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні, юридичні, інформаційні та послуги з працевлаштування, із професійної реабілітації осіб з обмеженими можливостями.

Основними правами неповнолітніх як одержувачів соціальних послуг є повага й гуманне ставлення з боку суб'єктів, які надають соціальні послуги; вибір установи та закладу, а також форми соціального обслуговування; інформування щодо своїх прав, обов'язків і умов надання соціальних послуг; згода на соціальні послуги, відмова від них; конфіденційність інформації особистого характеру, що стала відомою суб'єкту, який надає соціальні послуги; захист своїх прав і законних інтересів, у тому числі в судовому порядку.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Правовий захист дитинства в соціально-педагогічній діяльності – система державно-правових гарантій забезпечення дитині охорони її прав, що включає в себе комплекс юридичних норм і організаційних заходів регуляційного та захисного характеру.

Отже, охорона дитинства в діяльності соціального педагога, окрім елементів педагогічного, містить заходи соціального й правового характеру. Це обумовлює здійснення захисту прав та інтересів дітей як складного комплексу взаємообумовлених і взаємопов'язаних заходів, форм, методів і прийомів роботи, що в єдності визначають специфіку й технологію цієї діяльності, соціального педагога.

Подальшого дослідження потребує проблема вдосконалення механізму реалізації соціальним педагогом соціально-правового захисту дітей та молоді.

Література

1. Агаркова Н. І. Педагогічні умови забезпечення соціально-правового захисту старшокласників : автореф. дис... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 "Соціальна педагогіка" / Н. І. Агаркова ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2003.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. / Безпалько О. В. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 134 с.
3. Закон України "Про освіту" : прийнятий 23 травня 1991 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua
4. Закону України "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю" : прийнятий 21 червня 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua
5. Конституція України : прийнята 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua
6. Корнякова Т. Інтереси держави – це і права дітей, права кожного з громадян / Т. Корнякова // Вісн. прокуратури. – 2003. – № 2. – С. 14–17.
7. Становище дітей в світі, 2005 р. – ЮНІСЕФ, 2005.

Статтю подано до редколегії
21.09.2010 р.